

**Effects of the quality of villagers' life on improving the quality of rural housing
(Case study: Shandiz District of Binalud County)**

Ali Akbar Anabestani, Hamideh Mahmoodi, Toktam Sarbarghi Torghabeh

Associate Prof. Geography and Rural Planning group, Ferdowsi University, Mashhad, Iran
Email: anabestani@um.ac.ir

MSc. in Geography and Rural Planning group, Ferdowsi University, Mashhad, Iran
ha.mahmoodi@mail.um.ac.ir

MSc. in Geography and Rural Planning group, Ferdowsi University, Mashhad, Iran
T66moghaddam@gmail.com

Abstract

Improving the quality of life for individuals and specific groups, in any given location, has always been the main focus of attention for planners. Besides, for everyone in our society, housing takes the main priority to meet one of their vital needs, therefore, in recent decades, in an effort to keep the population at their rural areas, governments have significantly tried to provide better housing for villagers. Using a descriptive-analytical method and carrying out spatial analysis, this study aimed to identify those factors of life quality variable, which affect the quality of housing. According to field studies conducted in 11 villages of at least 100 households in Shandiz District, 8 villages were randomly selected. Bases on Cochran formula and the error rate of %0.065 for households in the sample villages, the sample size was comprised of 217 villagers. In this study, "life quality variable", with 10 indexes and 3 economic, social and environmental dimensions; and the "housing quality variable" with 10 indexes and 4 dimensions -i.e. physical, environmental, livelihoods and economic - were selected. In this study, the unit of analysis was "household". Data collected from the questionnaires, were analyzed using the statistical analysis methods in SPSS, and path analysis in EQS software. Results obtained by Spearman correlation test and multiple regression show that among dimensions of the quality of life, just the "social dimension" was not correlated with the variable of "housing quality", and the economic -livelihoods dimensions (of the housing quality variable) were not correlated with the life quality variable, and other dimensions were significantly correlated with the study variables. Out of 10 indexes of "life quality", 5 indexes of economic justice, access satisfaction, personal well-being, quality of both environment and housing, entered our model, which explained 46% of changes related to dependent variable. Also, among the indexes of life quality, economic justice with 0.55 correlation and the impact factor of 0.57 had left the greatest impact on changes in rural housing quality.

Keywords: Path analysis, life quality, housing quality, villagers, Shandiz District.

فصلنامه علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)

سال ششم، شماره اول، (پیاپی ۲۰)، بهار ۱۳۹۵

تاریخ وصول: ۹۳/۹/۲۹ تاریخ پذیرش: ۹۶/۳/۸

صص: ۲۰ - ۱

بررسی تأثیر کیفیت زندگی روستاییان بر ارتقای کیفیت مسکن روستایی

(مطالعه موردی: بخش شاندیز، شهرستان بینالود)

علی‌اکبر عنابستانی^{۱*}، حمیده محمودی^۲، تکتّم سربرقی^۳ طرّقه

۱- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

۲- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

۳- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

چکیده

بهبود کیفیت زندگی در مکان و یا برای اشخاص و گروه‌های ویژه همواره کانون اصلی توجه برنامه‌ریزان بوده است. همچنین مسکن، برای هر یک از افراد جامعه پاسخگوی یکی از نیازهای حیاتی بوده و از این رو در دهه‌های اخیر، گرایش دولت‌ها به فراهم کردن مسکن روستایی برای نگره‌داشتن جمعیت در مناطق روستایی بسیار درخور توجه است.

پژوهش حاضر با هدف شناسایی شاخص‌های تأثیرگذار متغیر کیفیت زندگی بر کیفیت مسکن و با به‌کارگیری روش پژوهش توصیفی - تحلیلی و تحلیل فضایی انجام شد. با توجه به مطالعات میدانی انجام‌شده، به‌طور تصادفی ۸ روستا از ۱۱ روستای دارای بیش از ۱۰۰ خانوار بخش «شاندیز» انتخاب شدند. حجم نمونه با توجه به فرمول کوکران و خطای ۰/۰۶۵ درصد برای خانوارهای روستاهای نمونه برابر ۲۱۷ نفر بود. در پژوهش حاضر، متغیر کیفیت زندگی با ۱۰ شاخص و ۳ بعد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی و متغیر کیفیت مسکن با ۱۰ شاخص و ۴ بعد کالبدی، زیست‌محیطی، معیشت و اقتصاد و آسایش و رفاه انتخاب شدند. واحد تحلیل در پژوهش حاضر، خانوار است. اطلاعات برگرفته از پرسش‌نامه‌های مدنظر با روش‌های تجزیه و تحلیل آماری در محیط نرم‌افزار SPSS و انجام تحلیل مسیر با نرم‌افزار EQS بررسی شدند.

طبق نتایج پژوهش که با آزمون همبستگی اسپیرمن و رگرسیون حاصل شدند، از بین ابعاد کیفیت زندگی، تنها بعد اجتماعی با متغیر کیفیت مسکن و نیز بعد معیشت و اقتصاد در متغیر کیفیت مسکن با متغیر کیفیت زندگی رابطه معنادار ندارند و سایر ابعاد با متغیرهای پژوهش رابطه معنادار دارند. همچنین از بین ۱۰ شاخص متغیر کیفیت زندگی، ۵ شاخص عدالت اقتصادی، رضایت از دسترسی، بهزیستی فردی، کیفیت محیط و مسکن وارد الگو شدند و ۶ درصد تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تبیین کردند.

واژه‌های کلیدی: تحلیل مسیر، کیفیت زندگی، کیفیت مسکن، روستاییان، بخش شاندیز

مقدمه

امروزه، بهبود کیفیت زندگی^۱ هدف اصلی تمام برنامه‌ریزی‌هاست. مفهوم کیفیت زندگی در ادبیات برنامه‌ریزی توسعه اجتماعی و بحث‌های اقتصاد نوین مطرح شد و از دهه ۱۹۶۰ میلادی در کشورهای اروپایی رواج یافت. این عبارت در برخی جوامع پیشرفته همراه و گاهی مترادف با عبارت‌های دیگری مانند بهزیستی همگانی، رفاه اجتماعی، تأمین اجتماعی و مانند آن به کار می‌رود. طی سی سال گذشته، کیفیت زندگی به‌مثابه هدف اصلی توسعه جامعه بر ماهیت سیاست‌گذاری بسیاری کشورها تأثیر گذاشته است (قدمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۵۲). بهبود کیفیت زندگی در مکان و یا برای اشخاص و گروه‌های ویژه همواره کانون اصلی توجه برنامه‌ریزان بوده و بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه، یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست‌های عمومی آن جامعه است (دیوسالار و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۲).

در پنجاه سال اخیر، ایران از نظر توجه به بیشتر شاخص‌های کیفیت زندگی و تأکید بر آن‌ها، کشوری کوشا بوده است. از زمان شکل‌گیری نظام برنامه‌ریزی توسعه در چارچوب سازمان برنامه و بودجه تا به حال، گسترش رفاه اجتماعی و توسعه انسانی رسالت اصلی برنامه‌ها در کشور بوده‌اند. افزایش سطح زندگی و برقراری عدالت اجتماعی، محوریت برنامه‌ها را در سیاست‌های توسعه پس از انقلاب تشکیل می‌دهند (عنبری، ۱۳۸۹: ۱۵۰).

برای هر یک از افراد جامعه، مسکن سومین نیاز اساسی پس از خوراک و پوشاک است. مسکن، پاسخگوی یکی از نیازهای حیاتی و از نظر اقتصادی یکی از فعالیت‌های عمده‌ای است که بازتاب زیادی بر دیگر ابعاد حیات اجتماعی دارد (زنجان، ۱۳۷۱: ۱۵۵). کم‌بودن امکانات و رفاه زندگی نسبت به محیط‌های شهری دلیل اصلی روستاییان برای مهاجرت از روستاهاست؛ از این رو، گرایش دولت‌ها به فراهم کردن مسکن روستایی در دهه‌های اخیر برای نگره‌داشتن جمعیت در مناطق روستایی بسیار اهمیت دارد. مسکن روستایی به دلیل ارتباط بیشتر با فعالیت‌های اقتصادی و محیط طبیعی ویژگی‌هایی دارد که آن را از مسکن شهری متمایز می‌کند و از این رو، مسکن در مناطق روستایی یکی از عناصر مهم در فضای روستاها و نمادی از چگونگی تعامل و ارتباط انسان با محیط طبیعی پیرامون خویش است. طی سالیان متمادی، مسکن برحسب شرایط زمانی - مکانی در هر منطقه

^۱ Quality of life

شکل گرفته است و به نوعی، نوع فعالیت‌ها در ابعاد اقتصادی، نگرش اجتماعی - فرهنگی روستاییان، چگونگی تحول و استفاده از فناوری و در نهایت سطح درآمد و معیشت ساکنان آن منطقه را نشان می‌دهد. به بیانی دیگر، مسکن روستایی ابتدایی‌ترین، اصیل‌ترین و پیچیده‌ترین شکل مسکن‌های انسان‌های یک‌جانشین است که نه تنها نقش استراحتگاهی بلکه نقش‌های تولیدی، معیشتی، انباری و کارگاهی را در روستاها بر عهده دارد (حسینی ابری، ۱۳۸۰: ۲۸).

با توجه به تعریف مسئله، ایجاد تغییرات در راستای بهبود کیفیت مسکن نواحی روستایی مهم‌ترین هدف ارتقای کیفیت زندگی است. هدف کلی نوشتار حاضر، بررسی اثر کیفیت زندگی بر بهبود کیفیت مسکن در روستاهای بخش «شان‌دیز» شهرستان «بینالود» است. فرضیه زیر با توجه به مفهوم یادشده مطرح می‌شود:

ارتقای کیفیت زندگی خانوارهای روستایی موجبات بهبود و افزایش کیفیت مسکن‌های روستایی را در منطقه مطالعه‌شده فراهم کرده است.

پیشینه پژوهش

اگرچه پژوهش‌های بسیاری در زمینه کیفیت زندگی در کشور انجام شده است، مطالعات محدودی به بررسی کیفیت زندگی در نواحی روستایی پرداخته‌اند و همچنین، پژوهش‌های اندکی در زمینه کیفیت مسکن در نواحی روستایی انجام شده است. گفتنی است که تاکنون پژوهشی در زمینه بررسی اثر کیفیت زندگی روستاییان بر کیفیت مسکن روستایی انجام نشده و پژوهش حاضر جزو نخستین پژوهش‌ها در این زمینه است. پژوهش‌های انجام‌شده درباره موضوع‌های کیفیت زندگی و کیفیت مسکن به دو دسته عمده تقسیم می‌شوند:

دسته اول، پژوهش‌هایی درباره «کیفیت زندگی» هستند که از جمله آن‌ها عبارتند از: مطالعه Keles (۲۰۱۲)، پورطاهری و همکاران (۱۳۹۰)، غفاری و همکاران (۱۳۹۰)، رضوانی و همکاران (۱۳۸۹)، قرنجیک (۱۳۸۹)، نیک‌سیرت (۱۳۹۱)، رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۸۹)، محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۲) و اکبریان رونیزی و همکاران (۱۳۹۲). پژوهش‌های یادشده با بررسی کیفیت زندگی در مناطق و موضوع‌های مختلف به این نتیجه رسیدند که کیفیت زندگی موضوعی پیچیده و چندبعدی است که ارتباط‌های متعددی با عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، روانی و زیست‌محیطی دارد. بنابراین، نیاز مبرمی برای رسیدن به راه‌حلی عادلانه و پایدار برای ارتقای کیفیت زندگی وجود دارد و صنعتی‌شدن و توسعه روستایی باعث ارتقای کیفیت زندگی ساکنان روستایی می‌شود. یافته‌های پژوهش‌های ارائه‌شده نشان می‌دهند که بهره‌وری محصولات کشاورزی، موقعیت مکانی مناسب روستا، رواج طبیعت‌گردی و گردشگری مذهبی بر کیفیت زندگی نقش مؤثری دارند.

دسته دوم، پژوهش‌هایی درباره «کیفیت مسکن» هستند که از جمله آن‌ها عبارتند از: مطالعه Alnsour و Meaton (۲۰۱۴)، یدقار و پورروحانی (۱۳۹۱)، بهرامی (۱۳۸۹)، تختی و دهقانی (۱۳۸۸) و صیدایی و همکاران (۱۳۸۹). این پژوهشگران در پژوهش‌های خود وضعیت مسکن، بخش‌بندی کیفیت مسکن در مناطق مطالعه‌شده و معیارهای کیفیت در سکونتگاه انسانی مطلوب را بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که وضعیت مسکن در

مطالعات یادشده، کیفیت مطلوبی ندارد و باید استانداردهای لازم از نظر ویژگی‌های تکنونیک، معماری، مصالح ساختمانی، تراکم‌های جمعیت و گستردگی محیط فیزیکی، نقش و عملکرد ناحیه، شبکه راه‌ها و ... در طراحی مسکن برای پیشگیری از بلایای طبیعی و بهبود وضع مسکن روستایی در نظر گرفته شوند. همچنین اجرای طرح جامع مسکن روستایی و ایجاد فهرست سلسله مراتبی و طبقه‌بندی‌شده از معیارهای کیفیت در سکونتگاه انسانی مطلوب بر اساس تحلیل‌های کارشناسی و فناوری مناسب ساخت با رعایت مصونیت ساختمان‌ها ضروری است.

چارچوب نظری

کیفیت زندگی روستایی

کیفیت زندگی، مفهوم گسترده‌ای است و معانی گوناگونی دارد؛ برخی آن را قابلیت زیست‌پذیری یک ناحیه، برخی دیگر، آن را سنج‌های برای میزان جذابیت و برخی آن را رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایتمندی و ... تعریف کرده‌اند (Epley and Menon, 2007)

کیفیت زندگی مفهومی ذهنی و چندبعدی و ادراک افراد از موقعیت خود در زندگی و در زمینه فرهنگی و ارزشی و در ارتباط با اهداف، انتظارات و استانداردهای آن است (Nillson, 2006: 121). امروزه، کیفیت زندگی تنها در مفهوم کیفیت زندگی مادی خلاصه نمی‌شود و باید میان زندگی مطلوب و زندگی مرفه تفاوت قایل شد زیرا زندگی مطلوب بر ارزش‌های انسانی و اجتماعی استوار است و زندگی مرفه شاخص‌هایی همچون ارتقای درآمد اقتصادی را مدنظر دارد (Schumacker and Lomax, 2011: 496)

با وجود این، پژوهشگران در حوزه شاخص‌سازی، با روش‌های کمی و کیفی و بر پایه روش‌های مشارکتی و با ترکیبی از نظرهای کارشناسان و افراد بومی، شاخص‌هایی را برای اندازه‌گیری کیفیت زندگی در مناطق روستایی ایران تدوین کرده‌اند؛ از جمله این شاخص‌ها عبارتند از: وضعیت اجتماعی، وضعیت درآمدی، دارایی، وضعیت تغذیه‌ای، مسکن و تأمین اجتماعی (Hayati and Karami, 2005). علاوه بر این، شاخص‌های دیگری نیز در مطالعات مربوط به کیفیت زندگی مناطق روستایی ارزیابی شده‌اند و شاخص‌های اقتصادی، زیست‌محیطی، اجتماعی، زیرساخت‌ها و تأسیسات، مسکن و سرپناه و شاخص تفریح و سلامت از شاخص‌های مهم کیفیت زندگی محسوب می‌شوند (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۵۹).

شناخت قلمروهای کیفیت زندگی موضوعی است که در بحث کیفیت زندگی مطرح است و تاکنون، صاحب‌نظران و پژوهشگران قلمروهای مختلف و متفاوتی از کیفیت زندگی را مطرح کرده‌اند (جدول ۱).

جدول - ۱: الگوهای قلمرو کیفیت زندگی از دیدگاه پژوهشگران

پژوهشگران	قلمروهای کیفیت زندگی
رنویک (۱۹۹۸)	سه قلمرو اساسی بودن، دارایی و شدن و زیرحوزه‌های مشترک مادی، اجتماعی و اجتماع محلی را برای همه انسان‌ها نشان داده است.
کومینز (۱۹۹۷)	هفت قلمرو رفاه مادی (زندگی استاندارد، درآمد و اشتغال)، رفاه اجتماعی، رفاه عاطفی (فعالیت‌های تفریحی، فعالیت روانی یا مذهبی)، رفاه بهداشت و سلامت، حوزه امنیت، بهره‌وری و صمیمیت مبنای مقیاس کیفیت جامع زندگی را تشکیل می‌دهند و به آنها حوزه‌های جامع کیفیت زندگی می‌گویند.
ریم (۲۰۰۰)	در این الگو، سلامتی و سرزندگی به موازات هم و دو بعد اصلی کیفیت زندگی در نظر گرفته می‌شوند و محیط فیزیکی (کیفیت محیطی، ویژگی‌های فیزیکی و محل سکونت) و محیط اجتماعی (کیفیت اجتماعی، شیوه زندگی و ویژگی‌های فردی و کیفیت محیط محلی) زیرمجموعه دو بعد سلامتی و سرزندگی هستند.
هاگرتی و همکاران (۲۰۰۱)	در این الگو، هفت قلمرو روابط با خانواده، بهزیستی عاطفی، بهزیستی مادی، سلامت، کار و فعالیت‌های مولد، احساس بخشی از اجتماع بودن، امنیت شخصی ارائه شده است.
وینگوتو (۲۰۰۳)	الگویی با عنوان تئوری تلفیقی کیفیت زندگی که در آن ماهیت زندگی شامل طیفی از ذهنیات تا عینیات است؛ این طیف دربرگیرنده احساس رفاه، رضایت از زندگی، تعادل بیولوژیکی، درک توانایی‌های خود، تحقق نیازها و عوامل عینی از جمله درآمد، وضعیت ازدواج و یا تحصیلات است. به‌طور کلی، این الگو بیان می‌کند که کیفیت زندگی شامل سه بعد اساسی ذهنی، عینی و بعد وجودی یا هستی‌گرایانه است که هر یک در تعامل با دیگری است.

منبع: رضوانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۲

همچنین در جدول (۲)، رویکردهای متنوع کیفیت زندگی و توضیح درباره هر کدام مشاهده می‌شود.

جدول - ۲: رویکردهای کیفیت زندگی

رویکرد	توضیحات
اقتصادی	در میان نظریه‌پردازان این رشته، لین ^۱ (۱۹۷۶) کوشش کرده است تا مفهوم کیفیت زندگی را در چارچوب کلی نظریه تولید به تحلیل‌های اقتصاد خرد وارد کند. تلاش‌های دیگری که به تفصیل در حوزه نظریه‌های اقتصادی درباره کیفیت زندگی انجام شده‌اند گرفته است به کار جاستر ^۲ و همکاران (۱۹۸۱) مربوط می‌شود که در پی پل زدن میان شکاف در شیوه تفکر اقتصاددانان درباره احساس بهزیستی مادی و شیوه تفکر دیگر عالمان اجتماعی نسبت به این امر بوده‌اند.
روان‌شناختی	روانشناسانی که فرد را واحد مطالعات خود می‌پندارند، درجه مطلوبیت کیفیت زندگی را ناشی از رشد کامل شخصیت فرد می‌دانند و تلاش کردند میان کیفیت زندگی و ویژگی‌های شخصیتی انسان رابطه برقرار کنند. تبیین‌های روان‌شناختی کیفیت زندگی بر تفاوت‌های فردی اشخاص در شیوه تفکر و احساس درباره رفتار خویش تأکید می‌کنند. نظریه‌های دیگری بر تأثیر توأم عامل رفتار و وضعیت رفتار تأکید می‌کنند. این رهیافت، کیفیت زندگی را محصول کنش متقابل عامل رفتار و وضعیت رفتار می‌داند.
جامعه‌شناختی	کیفیت زندگی در جامعه‌شناسی، بیشتر موضوعی ضمنی در مطالعات اجتماعی مطرح بوده است مانند آگبرن ^۳ (۱۹۴۶) که توصیف زندگی روستایی در ایالات متحده را انجام داد. کیفیت زندگی به یکی از موضوعات مسلط شاخص‌های پژوهش‌های اجتماعی تبدیل شده است. ابتدا، تنها بر شاخص‌های عینی رفاه مانند فقر، بیماری و خودکشی تأکید می‌شد و شاخص‌های انتزاعی در دهه ۷۰ اضافه شدند. کتاب‌های منتشرشده در این زمینه عبارتند از: شاخص‌های اجتماعی رفاه، درک آمریکایی‌ها از کیفیت زندگی نوشته اندرو ^۴ و ویتی ^۵ (۱۹۷۶) و کیفیت زندگی آمریکایی‌ها: احساسات، ارزیابی‌ها و رضایت‌ها نوشته کمپل (۱۹۸۱).

منبع: مختاری و نظری، ۱۳۸۹

¹ Liu

² Jaster

³ Ugbern

⁴ Andro

⁵ Viti

کیفیت مسکن روستایی

توسعه روستایی از عوامل مختلفی منشأ می‌گیرد؛ یکی از این عوامل، مسکن مطلوب است که بررسی دقیق آن در مطالعات اجتماعی - اقتصادی و فضایی درخور توجه برنامه‌ریزان به‌ویژه فعالان عرصه روستایی است؛ به‌ویژه اگر مسئله مسکن در روند اجرای برنامه‌های توسعه، رویکرد کمی‌گرا داشته باشد (لطفی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۰۸).

مسکن، خردترین و کوچک‌ترین شکل تجسم کالبدی رابطه متقابل انسان و محیط است و تبلور فضایی کارکرد حیاتی سکونت انسانی در ایفای نقش‌های اساسی آن است (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۳۰). مسکن، علاوه بر فضای خانه، کل محیط سکونت را در بر می‌گیرد و کیفیت آن از جنبه‌های مختلف درخور توجه استفاده‌کنندگان است. مالکیت مسکن و کیفیت آن، آسایش و رفاه خانوادگی، کمک به رشد اقتصادی، افزایش ثروت خانوارها، تشخیص و منزلت اجتماعی، کاهش آسیب‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی، مشارکت مدنی و ثبات همسایگی را به همراه دارد (قنبری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰۶). در دومین اجلاس اسکان بشر (۱۹۹۶) که در استانبول برگزار شد، مسکن مناسب چنین تعریف شده است: «سرپناه مناسب تنها به معنای وجود سقف بالای سر هر شخص نیست؛ سرپناه مناسب یعنی آسایش مناسب، فضای مناسب، دسترسی فیزیکی و امنیت مناسب، امنیت مالکیت، پایداری و دوام سازه‌ها، روشنایی، تهویه و سیستم گرمایی مناسب، زیرساخت‌های اولیه مناسب مانند آب‌رسانی، بهداشت و آموزش، دفع زباله، کیفیت مناسب زیست‌محیطی، عوامل بهداشتی مناسب، مکان مناسب و در دسترس بودن از نظر کار و تسهیلات اولیه که با توجه به استطاعت مردم باید تأمین شوند» (بهرامی، ۱۳۸۹: ۶۴). از این رو در ادبیات علمی دنیا، مسکن‌سازی اهداف زیر را دنبال می‌کند:

اهداف کمی: تأکید این اهداف بر کمیت واحدهای مسکونی لازم است که باید در دوره‌ای از برنامه‌ریزی ساخته شوند و توزیع پوشش این هدف و اینکه چه گروه‌های اجتماعی را در بر می‌گیرد، اهمیت زیادی دارد.

اهداف کیفی: بهبود کیفیت در ایجاد ساختمان‌های بادوام، بهبود شاخص‌های اصلی، ارتقای نسبت سرانه موجود و هدایت تولید مسکن به زیربنای کمتر توأم با کیفیت بهتر، جایگاه ویژه‌ای در اهداف کلی مسکن دارند (فقهی فرهمند، ۱۳۸۸: ۱۷۴).

به‌طورکلی، کیفیت مسکن در پژوهش‌ها به گزینه‌هایی نظیر شکل مطلوب مسکن، استحکام مسکن، امنیت، ایمنی، راحتی و میزان دسترسی ساکنان به تسهیلات، تأمین تجهیزات و تأسیسات (زیرساخت‌ها) مورد نیاز مسکن و مانند آن‌ها بستگی دارد. این گزینه‌ها با یکدیگر ارتباط متقابل دارند و همگی در ارتقای کیفیت مسکن مؤثر هستند. نکته مهم در مفهوم کیفیت مسکن این است که مسکن علاوه بر اینکه سرپناه و مکانی است که خدمات و تأسیسات اجتماعی و تسهیلات ضروری متعددی برای بهتر زندگی کردن خانواده و افراد فراهم می‌کند، ساختار فیزیکی نیز دارد (ارجمندینیا، ۱۳۷۰: ۵۵). مسکن با کیفیت زیاد، ساکنان را از بیماری‌های مسری حفاظت می‌کند و تأثیر کیفیت مسکن بر سلامتی به اندازه‌ای مهم است که محرومیت از آن، عاملی مهم در چرخه زندگی است و نتایج منفی برای سلامت افراد در آینده دارد. شایان توجه است که کیفیت مسکن از نظر تأثیری که بر سلامتی، ایمنی و شرایط مناسب زیست می‌گذارد، با درجه توان مالی و درآمد مردم ارتباط دارد و بر رفاه مردم تأثیر می‌گذارد (ملکی، ۱۳۹۰: ۴۱).

بحث مسکن روستایی در برنامه‌های مختلف توسعه کشور از برنامه عمرانی اول تا برنامه چهارم توسعه، جایگاهی به خود اختصاص داده است (افراخته و هواسی، ۱۳۹۰: ۵۷). با وجود این، مسکن در روستاهای کشور کیفیت خوبی ندارد و در این باره برنامه‌ریزی و توجه ویژه ضروری است زیرا امروزه، کیفیت مسکن در مناطق روستایی کشور بسیار کاهش یافته است و آلودگی‌های زیست‌محیطی از جمله هوا و صدا، مدیریت نامناسب زباله‌ها و ضایعات و آثار زیانبار مواد شیمیایی، زندگی ساکنان را تهدید می‌کنند.

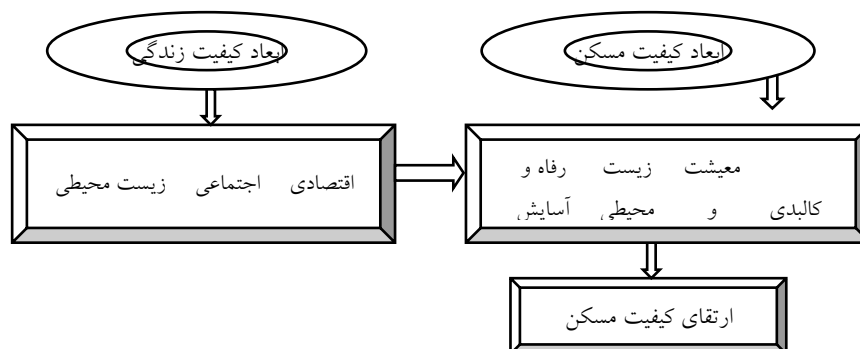
امروزه، مباحث مسکن شهری همواره بر موضوع مسکن روستایی تأثیر می‌گذارند، هرچند در سال‌های اخیر به مسکن روستایی بیشتر توجه و از این رو، درباره تناسب توسعه مسکن در مناطق روستایی بسیار بحث شده است (صیادی و همکاران، ۱۳۸۹، ۵۲).

شاخص‌های مسکن یکی از مهم‌ترین و کلیدی‌ترین ابزارها در برنامه‌ریزی مسکن هستند زیرا بررسی آن‌ها یکی از شیوه‌های شناخت ویژگی‌های مسکن است و به کمک آن، پارامترهای مؤثر در امر مسکن شناخته و هر گونه برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری صحیح درباره مسکن تسهیل می‌شود (ارجمندنیا، ۱۳۷۰: ۵۴). به‌کارگیری شاخص‌ها برای ارزیابی کیفیت مسکن در مناطق روستایی، یکی از مؤثرترین و مفیدترین ابزارهاست. تاکنون شاخص‌های متعددی درباره ارزیابی کیفی مسکن در مطالعات مختلف ارائه شده‌اند (حبیبی و اهری، ۱۳۸۳: ۵)، برای مثال، در انگلیس و آمریکا کیفیت طرح‌های مسکونی با شاخص‌هایی ارزیابی می‌شود که در جدول (۳) مشاهده می‌شوند.

جدول-۳: شاخص‌های ارزیابی کیفیت طرح‌های مسکونی در انگلیس و آمریکا

استانداردهای کیفیت مسکن در آمریکا	تسهیلات و شرایط بهداشتی، آماده‌کردن غذا و دفع زباله، فضا و ایمنی، محیط حرارتی، روشنایی و برق، سازه و مصالح، کیفیت هوای داخلی، آب لوله‌کشی، رنگ‌های دارای سرب، دسترسی، موقعیت قرارگیری، هم‌جواری و همسایگی
شاخص‌ها ارزیابی کیفیت مسکن در انگلیس	محل قرارگیری، تأثیر بصری، آرایش مجموعه و منظر، موقعیت محل، فضای باز، موقعیت محل، جاده‌ها و رفت‌وآمد، اندازه واحد مسکونی، آرایش فضایی واحد مسکونی، سروصدا، روشنایی و سرویس‌های واحد مسکونی، دسترسی واحد مسکونی، انرژی، فضای سبز و مقولات پایداری واحد مسکونی، طرز عمل در موقع استفاده

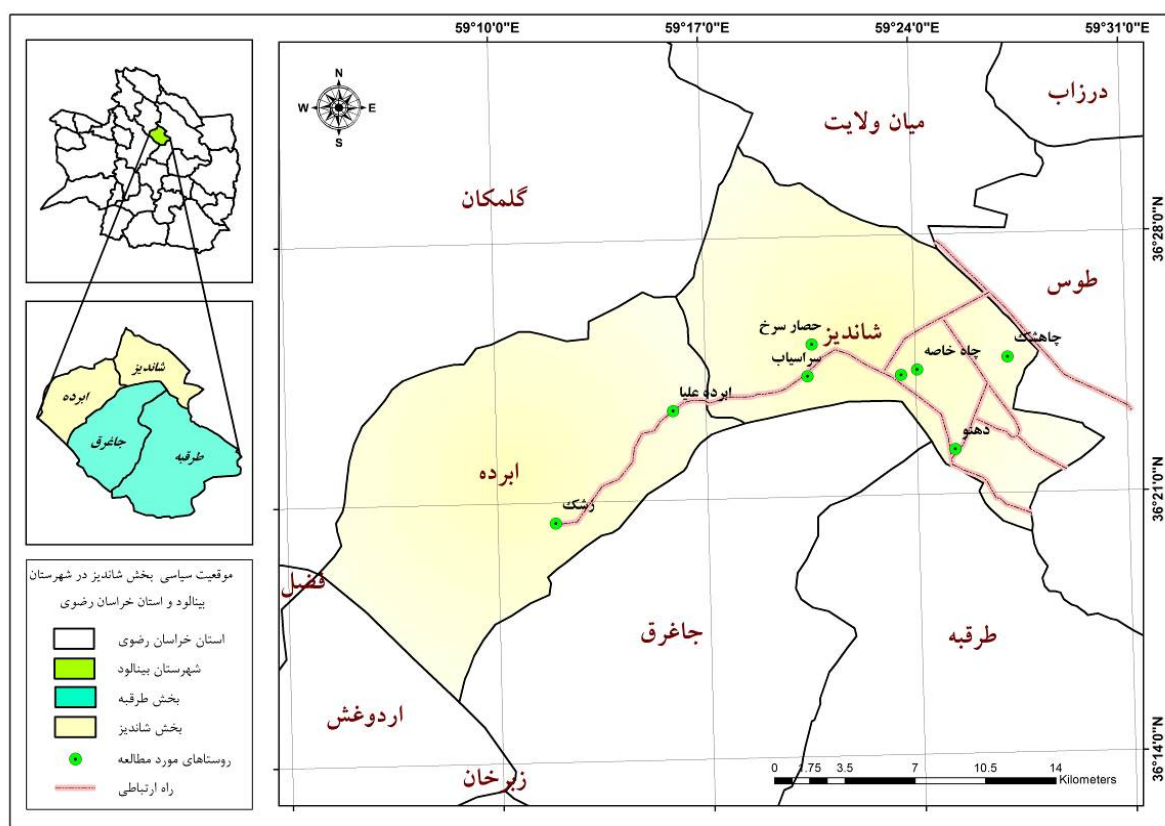
بنابراین در دهه‌های اخیر، توجه به ویژگی‌های کالبدی مسکن به یکی از موضوع‌های مهم در بررسی‌های کیفی مسکن تبدیل شده است. بررسی‌های کیفی درباره میزان کارایی اجزای کالبدی مسکن و میزان کارایی سازه در برابر عوامل مختلف مبنای تدوین سیاست‌ها و رهنمودهای عملی برای ارتقای کالبدی مسکن قرار می‌گیرند. با توجه به گزینه‌های مطرح شده در مبانی نظری، الگوی مفهومی پژوهش به شکل زیر است:

شکل - ۱: الگوی مفهومی پژوهش

قلمرو پژوهش

شهرستان «بینالود» با مرکزیت شهر «طرقبه» از شهرستان‌های تابع خراسان رضوی است. این شهر، ۱۱۸۵۱۳ کیلومترمربع مساحت و متوسط ۱۱۸۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. بخش «شاندیز» نیز یکی از بخش‌های شهرستان «بینالود» و در شمال شرق ایران و شمال غرب استان خراسان رضوی در دشت مشهد قرار گرفته است. جمعیت «شاندیز» در سال ۱۳۹۰ برابر ۲۰۵۵۳ نفر بوده است. بخش «شاندیز» اقلیمی نیمه‌خشک و نیمه‌مرطوب دارد و مسکن در روستاهایی که از شهر فاصله دارند، بیشتر خشتی، گلی و ساخته‌شده از مصالح بومی است و در روستاهای واقع در نزدیکی شهر بیشتر از مصالح غیربومی ساخته شده است و ویلاهای زیبا و نوساز جایگزین بافت فرسوده شده‌اند. موقعیت سیاسی بخش «شاندیز» در شکل (۲) مشاهده می‌شود.

شکل - ۲: موقعیت سیاسی بخش شاندیز در شهرستان بینالود و استان خراسان رضوی

منبع: ترسیم نگارندگان بر اساس نقشه پایه استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۴

روش‌شناسی پژوهش

هدف پژوهش حاضر از نوع کاربردی و توسعه‌ای و روش آن، توصیفی - تحلیلی است. آمار و اطلاعات لازم به شیوه‌های کتابخانه‌ای و پیمایشی، جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل شدند. برای دستیابی به ادبیات نظری پژوهش از روش‌های توصیفی و اسنادی با مرور ادبیات مربوط به مفاهیم کیفیت زندگی و کیفیت مسکن استفاده شد. همچنین

روش‌های تحلیلی برای کمی کردن متغیر کیفیت زندگی در محدوده مطالعه شده و تأثیرگذاری آن بر کیفیت مسکن انجام شدند. معیارها با توجه به مبانی نظری و تجربه‌های مطالعاتی و همچنین بر اساس هدف انتخاب شدند. در پژوهش حاضر، متغیر مستقل با ۱۰ شاخص و ۳ بعد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی و متغیر وابسته با ۱۰ شاخص و ۴ بعد کالبدی، زیست‌محیطی، معیشت و اقتصاد و آسایش و رفاه انتخاب شدند؛ جدول (۴)، ابعاد و شاخص‌های متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول- ۴: ابعاد و شاخص‌های متغیرهای پژوهش

متغیر کیفیت مسکن			متغیر کیفیت زندگی		
شاخص	آلفای کرونباخ	بعد	شاخص	آلفای کرونباخ	بعد
دوام و استحکام	۰/۴۶	کالبدی	کیفیت درآمد	۰/۶۴	اقتصادی
میزان صرفه‌جویی انرژی	۰/۳۶	زیست‌محیطی	وضعیت اشتغال		
مصالح بوم‌آورد			عدالت اقتصادی		
تخریب زیست‌محیطی	۰/۸۳	معیشت و اقتصاد	سرمایه‌های اجتماعی	۰/۸۲	اجتماعی
مسکن و تولید			مشارکت (زنان و جوانان)		
کیفیت اشتغال مسکن			ماندگاری جمعیت		
فنی و مهندسی			رضایت از میزان دسترسی		
ایمنی و زیستی مسکن	۰/۷۱	رفاه و آسایش	بهبودی فردی	۰/۵۹	زیست‌محیطی
آسایش رفتاری			کیفیت محیط		
آسایش عمومی			مسکن		
	۰/۷۴	مجموع		۰/۸۱	مجموع

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

واحد تحلیل در این پژوهش خانوار است. اطلاعات برگرفته از پرسش‌نامه‌ها با روش‌های تجزیه و تحلیل آماری (آزمون‌های همبستگی اسپیرمن و رگرسیون) در محیط نرم‌افزار SPSS و انجام تحلیل مسیر با نرم‌افزار EQS بررسی شدند. همچنین از دو نرم‌افزار Excel و GIS برای تدوین این پژوهش استفاده شد. جامعه آماری در پژوهش حاضر، روستاهای بخش «شاندیز» هستند و با توجه به مطالعات میدانی انجام‌شده، تعداد ۸ روستا از ۱۱ روستای دارای بیش از ۱۰۰ خانوار بخش «شاندیز»، به‌طور تصادفی انتخاب شدند. از این ۸ روستا، «چاهشک»، «دهنو»، «چاه خاصه»، «سر آسیاب»، «ویرانی» و «حصار سرخ» در دهستان «شاندیز» و «ابره علیا» و «زشک» در دهستان «ابره» واقع هستند که در سال ۱۳۹۰ جمعیتی برابر با ۱۶۸۰۹ نفر داشتند. با توجه به جدول ۵، تعداد خانوار در روستاهای نمونه برابر ۴۷۸۲ خانوار و حجم نمونه با توجه به فرمول کوکران و خطای ۰/۰۶۵ درصد برای خانوارهای روستاهای نمونه برابر با ۲۱۷ نفر است و تعداد نمونه‌ها نسبت به سهم و حجم خانوارهای هر روستا محاسبه شد. چون حجم نمونه در دو روستای دهنو و چاه خاصه از تعداد حداقل ۱۰ نمونه کمتر بود، تعداد نمونه‌ها به ۲۲۱ نمونه افزایش یافت. برای اطمینان از پایداری و اعتبار مفاهیم و گویه‌ها، نخست با دادن پرسش‌نامه به ۳۰ نفر از افراد جامعه آماری، مطالعه راهنما انجام شد و در نتیجه، آلفای کرونباخ محاسبه شد که نتایج آن در جدول (۴) مشاهده می‌شود.

جدول - ۵: روستاهای نمونه، جمعیت، خانوار و تعداد پرسش‌نامه‌های تکمیلی

شهرستان	بخش	دهستان	نام آبادی	جمعیت	خانوار	حجم نمونه
بینالود	شاندیز	شاندیز	چاهشک	۱۷۹۴	۵۰۹	۲۳
			دهنو	۴۴۹	۱۲۸	۱۰
			چاه خاصه	۸۰۶	۲۲۴	۱۰
			سر اسپاب	۱۵۸۸	۴۴۵	۲۰
			ویرانی (نورآباد)	۴۰۶۵	۱۱۳۵	۵۲
			حصار سرخ	۱۵۷۰	۴۵۵	۲۱
	ابرده	ابرده	ابرده علیا	۳۵۵۳	۱۰۷۸	۴۹
			زشک	۲۹۸۴	۸۰۸	۳۷
مجموع			۱۶۸۰۹	۴۷۸۲	۲۲۱	

منبع: مرکز آمار و اطلاعات استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۰

یافته‌های پژوهش

پیمایش میدانی و اطلاعات توصیفی حاصل از مشاهدات و تکمیل پرسش‌نامه از منابع اطلاعاتی هستند که به شناخت بیشتر عرصه پژوهش کمک می‌کنند. بنابراین در ادامه، مهم‌ترین اطلاعات توصیفی حاصل از مطالعات میدانی انجام‌شده ارائه می‌شوند؛ این بخش به دو زیربخش ویژگی‌های فردی پاسخگویان و آمار توصیفی شاخص‌های پژوهش تقسیم می‌شود.

بررسی وضعیت کیفیت زندگی و مسکن روستاییان

جدول (۶)، توصیف آماره‌های مربوط به متغیرها و ابعاد کیفیت زندگی و کیفیت مسکن در منطقه را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج، انحراف معیار متغیرهای کیفیت زندگی و کیفیت مسکن به ترتیب برابر ۰/۲۶ و ۰/۳۰ و میانگین برابر ۲/۹۲ و ۳/۳۱ است. با توجه به جدول (۶)، میانگین متغیر کیفیت زندگی و ابعاد آن بجز بعد زیستی (میانگین آن در حد متوسط و بیشتر است)، در حد متوسط و کمتر هستند. همچنین، میانگین متغیر کیفیت مسکن و ابعاد آن در حد متوسط و بیشتر است.

جدول - ۶: میانگین، میانه و انحراف معیار ابعاد و متغیرهای پژوهش

انحراف معیار	میانه	میانگین		
۰/۳	۲/۷۳	۲/۷۷	بعد اقتصادی	ابعاد کیفیت زندگی روستاییان
۰/۳۷	۲/۹۲	۲/۸۸	بعد اجتماعی	
۰/۳۶	۳/۲	۳/۲۷	بعد زیستی	
۰/۲۶	۲/۹۴	۲/۹۲	کیفیت زندگی	متغیر
۰/۶۱	۳/۳۳	۳/۶	کالبدی	ابعاد کیفیت مسکن روستایی
۰/۵۶	۳/۳۳	۳/۳۸	زیست محیطی	
۰/۵۹	۳	۳/۱۲	معیشت	
۰/۳۷	۳/۳۱	۳/۳۲	رفاه	
۰/۳	۳/۳۱	۳/۳۱	کیفیت مسکن	متغیر

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

بررسی رابطه کیفیت مسکن روستایی با کیفیت زندگی روستاییان

با توجه به ترتیبی بودن مقیاس شاخص‌ها، برای نشان دادن همبستگی بین شاخص‌ها باید از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شود (گودرزی، ۱۳۸۸: ۲۹۹). یافته‌های جدول ۷ نشان می‌دهند که در بین ابعاد کیفیت زندگی، دو بعد اقتصادی و زیستی با متغیر کیفیت مسکن، رابطه‌ای مستقیم و با شدت متوسط دارند و رابطه این دو بعد با میزان معناداری ۰/۰۰۰ و کمتر از ۰/۰۵، رابطه‌ای معنادار است. بعد اجتماعی با میزان معناداری ۰/۲۷ که بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است، رابطه‌ای با کیفیت مسکن ندارد. در مجموع، بین متغیر کیفیت زندگی با کیفیت مسکن رابطه‌ای مستقیم با شدت تا حدودی متوسط وجود دارد، همچنین با میزان معناداری ۰/۰۰۱ که کمتر از ۰/۰۵ است، رابطه از نوع معنادار بوده و قابلیت تعمیم به کل جامعه را دارد.

جدول- ۷: نتایج بررسی رابطه کیفیت مسکن با ابعاد و متغیر کیفیت زندگی

کیفیت مسکن		همبستگی اسپیرمن	
سطح معناداری	آماره آزمون		
۰/۰۰۰	۰/۳۶۲	اقتصادی	ابعاد کیفیت زندگی
۰/۲۷۱	۰/۱	اجتماعی	
۰/۰۰۰	۰/۳۳۲	زیستی	
۰/۰۰۱	۰/۲۹۶	کیفیت زندگی	متغیر

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

یافته‌های جدول (۸) نشان می‌دهند که سه بعد کالبدی، زیست‌محیطی و رفاه و آسایش در بین ابعاد کیفیت مسکن با متغیر کیفیت زندگی، رابطه‌ای مستقیم با شدت متوسط دارند و رابطه این سه بعد به ترتیب با میزان معناداری ۰/۰۰۳، ۰/۰۰۰ و ۰/۰۱۶ که کمتر از ۰/۰۵ هستند، رابطه‌ای معنادار است. بعد معیشت و اقتصاد با میزان معناداری ۰/۵۵۱ که بیشتر از ۰/۰۵ است، رابطه‌ای با کیفیت زندگی ندارد. در مجموع، بین متغیر کیفیت مسکن با کیفیت زندگی رابطه‌ای مستقیم با شدت تا حدودی متوسط وجود دارد و همچنین با میزان معناداری ۰/۰۰۱ که کمتر از ۰/۰۵ است، رابطه معنادار است و قابلیت تعمیم به کل جامعه را دارد.

جدول- ۸: نتایج بررسی رابطه کیفیت زندگی با ابعاد و متغیر کیفیت مسکن

کیفیت زندگی		همبستگی اسپیرمن	
سطح معناداری	آماره آزمون		
۰/۰۰۳	۰/۲۶۶	کالبدی	ابعاد کیفیت مسکن
۰	۰/۳۳۳	زیست‌محیطی	
۰/۵۵۱	۰/۰۵۵	معیش و اقتصاد	
۰/۰۱۶	۰/۲۱۸	رفاه و آسایش	
۰/۰۰۱	۰/۲۹۶	کیفیت مسکن	متغیر

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

تحلیل فضایی رابطه کیفیت مسکن با کیفیت زندگی در روستاهای مطالعه‌شده

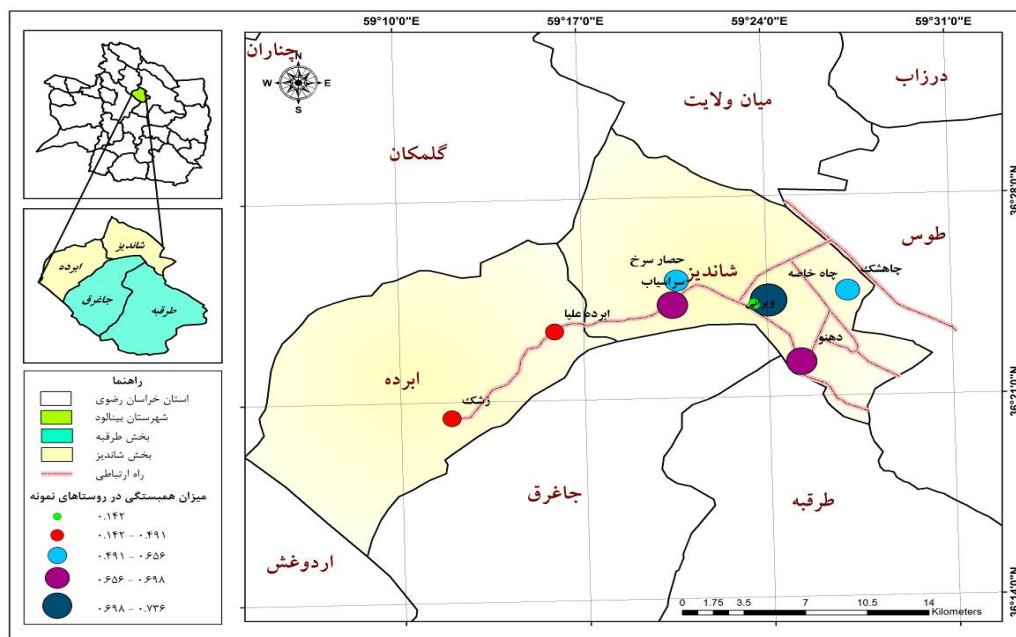
در جدول (۹)، رابطه کیفیت مسکن با کیفیت زندگی به تفکیک روستا بررسی شده است. با توجه به نتایج حاصل از همبستگی اسپیرمن، متغیر کیفیت مسکن در ۷ روستای «ابرده»، «چاه خاصه»، «چاهشک»، «حصار سرخ»، «دهنو»، «زشک» و «سرآسیاب» دارای رابطه‌ای مستقیم با شدت به نسبت قوی با متغیر کیفیت زندگی است. این رابطه در تمام ۷ روستای یادشده با میزان معناداری محاسبه‌شده کمتر از ۰/۰۵، معنادار است و قابلیت تعمیم به کل جامعه را دارد. همچنین رابطه متغیر کیفیت مسکن با متغیر کیفیت زندگی در روستای «ویرانی» با میزان معناداری ۰/۰۵۷۴ و بیشتر از ۰/۰۵، معنادار نیست و قابلیت تعمیم ندارد (جدول ۹)

جدول ۹: نتایج بررسی رابطه کیفیت مسکن با کیفیت زندگی در روستاهای مطالعه‌شده

نام روستا	آماره آزمون	سطح معناداری	توجه	توجه	توجه	توجه	توجه	توجه	توجه
آماره آزمون	۰/۴۹	۰/۷۴	۰/۶۶	۰/۶۵	۰/۶۹	۰/۴۳	۰/۷۰	۰/۱۴	۰/۳۰
سطح معناداری	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۴	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۵۷	۰/۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

با توجه به شکل (۳)، شدت رابطه متغیر کیفیت مسکن با کیفیت زندگی در روستاهای «ابرده علیا» و «زشک» در یک سطح، «چاهشک» و «حصار سرخ» در یک سطح و «سرآسیاب» و «دهنو» در یک سطح است. همچنین، «ویرانی» کمترین شدت و «چاه خاصه» بیشترین شدت را دارد و روستاهایی که شدت رابطه کیفیت زندگی و کیفیت مسکن بیشتر است به شهر مشهد نزدیک‌تر هستند.

شکل ۳: میزان همبستگی کیفیت زندگی و کیفیت مسکن در روستاهای مطالعه‌شده

منبع: ترسیم نگارندگان بر اساس نقشه پایه استانداری خراسان رضوی، ۱۳۹۴

بررسی میزان اثرگذاری کیفیت زندگی روستاییان بر کیفیت مسکن روستایی

برای بررسی میزان اثرگذاری کیفیت زندگی بر متغیر وابسته کیفیت مسکن از الگوی رگرسیون گام به گام استفاده شد. در جدول (۱۰)، میانگین و انحراف معیار شاخص‌ها و متغیر وارد شده به رگرسیون دیده می‌شوند.

جدول - ۱۰: میانگین و انحراف معیار متغیر و شاخص‌های وارد شده به الگوی رگرسیون

انحراف معیار	میانگین	شرح	
۰/۳	۳/۳۱	کیفیت مسکن	متغیر وابسته
۰/۳۷	۲/۷۴	کیفیت درآمد	شاخص‌های متغیر مستقل
۰/۴۱	۲/۵۷	وضعیت اشتغال	
۰/۴۸	۳/۰۸	عدالت اقتصادی	
۰/۶۴	۳/۱	سرمایه‌های اجتماعی	
۰/۶۱	۲/۴۶	مشارکت (به‌ویژه زنان و جوانان)	
۰/۴۵	۲/۹	ماندگاری جمعیت	
۰/۴۶	۲/۷۹	رضایت از میزان دسترسی	
۰/۵۴	۳/۱۵	بهریستی فردی	
۰/۴۷	۳/۰۳	کیفیت محیط	
۰/۵	۳/۵	کیفیت مسکن	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

جدول (۱۱)، مقدار همبستگی، ضریب تعیین تعدیل شده و خطای استاندارد برآورد را برای شاخص‌هایی نشان می‌دهد که وارد الگو شده‌اند. با توجه به جدول، مقدار همبستگی برای شاخص‌هایی که وارد الگو شده‌اند، به نسبت قوی است. همچنین، ضریب تعیین تعدیل شده که میزان تبیین واریانس و تغییرات متغیر وابسته توسط متغیر مستقل را نشان می‌دهد و با درجات آزادی تعدیل شده است برای هر یک از شاخص‌ها مشاهده می‌شود. بنابراین، مقدار ضریب تعیین تعدیل شده در مرحله آخر برابر ۰/۴۶ است و نشان می‌دهد که شاخص‌های متغیر مستقل، ۴۶ درصد تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تبیین می‌کنند.

جدول - ۱۱: مقدار همبستگی، ضریب تعیین تعدیل شده و خطای استاندارد برآورد

گام	الگو	مقدار همبستگی	ضریب تعیین تعدیل شده	خطای استاندارد برآورد
۱	عدالت اقتصادی	۰/۵۳۳	۰/۲۷۸	۰/۲۵۷۳۳
۲	کیفیت مسکن	۰/۵۸۹	۰/۳۳۶	۰/۲۴۶۸۱
۳	رضایت از میزان دسترسی	۰/۶۳۹	۰/۳۹۳	۰/۲۳۵۸۹
۴	کیفیت محیط	۰/۶۷۸	۰/۴۴۱	۰/۲۲۶۳۶
۵	بهریستی فردی	۰/۶۹۶	۰/۴۶۲	۰/۲۲۲۱۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

در جدول (۱۲)، متغیرهای اضافه‌شده به الگو در هر مرحله، مقادیر برآورد پارامترها، انحراف معیار برآورد پارامترها، برآورد پارامترهای الگوی رگرسیون استانداردشده، آماره آزمون و سطح معناداری برآورد پارامترها در هر گام گزارش شده‌اند.

جدول-۱۲: نتایج ضرایب حاصل در رگرسیون کیفیت زندگی بر متغیر وابسته کیفیت مسکن

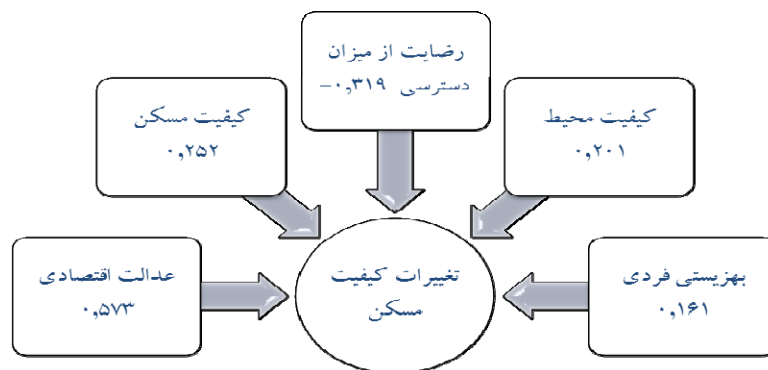
گام	شاخص‌های متغیرهای مستقل	برآورد پارامترها		ضریب استاندارد (بتا)	آماره t	سطح معناداری
		مقدار	انحراف معیار			
۱	مقدار ثابت*	۲/۲۷	۰/۱۵	-	۱۴/۹	۰
	عدالت اقتصادی	۰/۳۴	۰/۰۵	۰/۵۳	۶/۸۹	۰
۲	مقدار ثابت*	۱/۷۶	۰/۲۱	-	۸/۳۶	۰
	عدالت اقتصادی	۰/۳۳	۰/۰۵	۰/۵۲	۷/۰۴	۰
	کیفیت مسکن	۰/۱۵	۰/۰۵	۰/۲۵	۳/۳۸	۰
۳	مقدار ثابت*	۲/۱	۰/۲۲	-	۹/۴	۰
	عدالت اقتصادی	۰/۳۶	۰/۰۵	۰/۵۷	۷/۸۹	۰
	کیفیت مسکن	۰/۱۶	۰/۰۴	۰/۲۷	۳/۷۶	۰
	رضایت از میزان دسترسی	-۰/۲	۰/۰۵	-۰/۳	-۳/۵	۰
۴	مقدار ثابت*	۱,۷۸	۰/۲۳	-	۷/۵۸	۰
	عدالت اقتصادی	۰,۳۶	۰/۰۴	۰/۵۷	۸/۲۲	۰
	کیفیت مسکن	۰,۱۵	۰/۰۴	۰/۲۴	۳/۵۷	۰
	رضایت از میزان دسترسی	-۰/۲	۰/۰۵	-۰/۳	-۳/۴	۰
	کیفیت محیط	۰,۱۵	۰/۰۵	۰/۲۳	۳/۳۴	۰
۵	مقدار ثابت*	۱,۵۶	۰/۲۵	-	۶/۳۱	۰
	عدالت اقتصادی	۰,۳۶	۰/۰۴	۰/۵۷	۸/۴۴	۰
	کیفیت مسکن	۰,۱۵	۰/۰۴	۰/۲۵	۳/۷۵	۰
	رضایت از میزان دسترسی	-۰/۲	۰/۰۵	-۰/۳	-۴/۶	۰
	کیفیت محیط	۰,۱۳	۰/۰۵	۰/۲	۲/۸۸	۰/۰۱
	بهبودی فردی	۰,۰۹	۰/۰۴	۰/۱۶	۲/۳۵	۰/۰۲

متغیر وابسته: کیفیت مسکن

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

با توجه به نتایج، الگو در ۵ مرحله انجام شده و در هر مرحله، تأثیرگذارترین متغیر وارد الگو شده است (هرچند امکان خارج شدن کم‌اهمیت‌ترین متغیر از الگو نیز وجود داشته است). در نهایت، ۵ شاخص عدالت اقتصادی، کیفیت مسکن، رضایت از میزان دسترسی، کیفیت محیط و بهزیستی فردی وارد الگو شدند و ۴۶ درصد تغییرات کیفیت مسکن را توضیح دادند. تمام سطوح معنادار در هر مرحله کمتر از ۰/۰۵ هستند و معنادار بودن متغیرها در هر مرحله را نشان می‌دهند. بنابراین فرضیه صفر آزمون مبنی بر معنادار نبودن الگوی رگرسیون با اطمینان ۹۹ درصد رد می‌شود و الگوی رگرسیونی از نظر آماری معنادار و به‌شکل زیر است:

(رضایت از میزان دسترسی) (-۰/۳۱۹) + (کیفیت مسکن) ۰/۲۵۲ + (عدالت اقتصادی) ۰/۵۷۳ + ۱/۵۶۱ = تغییرات کیفیت مسکن
(بهریستی فردی) ۰/۳۰۸ + (کیفیت محیط) ۰/۲۰۱ +

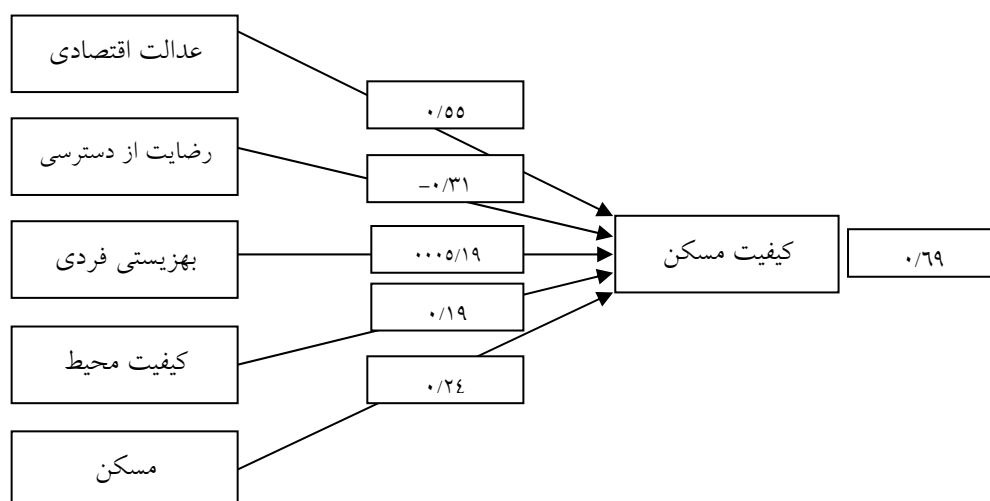
شکل - ۴: اهمیت نسبی کیفیت زندگی بر تغییرات کیفیت مسکن بر اساس مقادیر استاندارد شده بتا

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴)

با توجه به شکل (۴) در بین شاخص‌های کیفیت زندگی، عدالت اقتصادی بیشترین تأثیر را بر تغییرات کیفیت مسکن روستاها گذاشته است.

نتایج حاصل از تحلیل مسیر با نرم‌افزار EQS

برای انجام تحلیل مسیر و آزمون الگو، روش تحلیل معادلات ساختاری با نرم‌افزار (EQS) انجام شد. در شکل ۵، اثر هر یک از متغیرها بر متغیر وابسته دیده می‌شود. گفتنی است که استفاده از تمام شاخص‌های متغیر مستقل در الگو دارای برازش مناسبی نبود و به همین دلیل، از شاخص‌هایی استفاده شد که وارد رگرسیون چندمتغیره شدند و هرکدام از اعداد در نمودار تحلیل مسیر، مقدار همبستگی بین شاخص‌ها و متغیر وابسته را نشان می‌دهد.

شکل - ۵: نمودار تحلیل مسیر با استفاده از نرم‌افزار EQS

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴)

برای ارزیابی برازش الگو در معادلات ساختاری، آماره‌های مختلفی وجود دارند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، آماره خطای مجموع مجذورهای میانگین است؛ هر گاه این آماره در الگویی کمتر از ۰/۱ باشد، الگوی مدنظر برازش به نسبت مناسبی دارد. در این الگو، میزان آماره یادشده ۰/۰۹ و کمتر از ۰/۱ است و در نتیجه، الگوی گفته شده برازش مناسبی دارد. مقدار χ^2 در الگو معنادار است. در جدول (۱۳)، شاخص‌های نیکویی برازش آورده شده‌اند و برازش به نسبت مناسب الگو را نشان می‌دهند.

جدول- ۱۳: شاخص‌های تحلیل ساختاری

مقدار	علامت اختصاری	نام شاخص
۱۹/۲۵	χ^2	کای اسکوئر
۰/۸۰۶	BBNFI	شاخص نرمال شده بنتلر بونت ^۱
۰/۸۹	CFI	شاخص مقایسه‌ای برازش ^۲
۰/۹۴	GFI	شاخص نیکویی برازش لیزرل ^۳
۰/۸۸	AGFI	شاخص نیکویی برازش تعدیل شده لیزرل
۰/۱۱	PMR	ریشه میانگین مجذورهای باقیمانده‌ها
۰/۰۹	RMSEA	خطای مجموع مجذورهای میانگین

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

بهبود کیفیت زندگی در مکان یا برای اشخاص و گروه‌های خاص همواره کانون اصلی توجه برنامه‌ریزان بوده و بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه‌ای، یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست‌های عمومی آن جامعه است. برای هر یک از افراد جامعه، مسکن پاسخگوی یکی از نیازهای حیاتی و از نظر اقتصادی، یکی از فعالیت‌های عمده آن است که بر سایر ابعاد حیات اجتماعی بازتاب زیادی دارد. در پژوهش حاضر، اثر کیفیت زندگی بر ارتقای کیفیت مسکن روستاییان منطقه «شان‌دین» تحلیل شد. از بین ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی متغیر کیفیت زندگی از راه همبستگی اسپیرمن، دو بعد اقتصادی و محیطی با متغیر کیفیت مسکن رابطه مستقیم و معناداری داشتند؛ از بین ابعاد کالبدی، زیست محیطی، رفاه و آسایش و معیشت و اقتصاد در متغیر کیفیت مسکن با استفاده از همبستگی اسپیرمن رابطه مثبت و معنادار سه بعد کالبدی، زیست محیطی و رفاه و آسایش با متغیر کیفیت زندگی ثابت شد. برای آزمون فرضیه پژوهش از تحلیل رگرسیون چندمتغیره و تحلیل مسیر (EQS) استفاده شد. نتایج نشان می‌دهند که از بین ۱۰ شاخص متغیر کیفیت زندگی که وارد آزمون رگرسیون شده‌اند، ۵ شاخص عدالت اقتصادی، بهزیستی فردی، رضایت از دسترسی، کیفیت محیط و مسکن وارد الگو شده‌اند و ۴۶ درصد تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تبیین

^۱ برازش، الگوی موجود را با الگوی صفری مقایسه می‌کند که در آن فرض شده است متغیرهای پنهان با یکدیگر ناهمبسته هستند. نزدیک به یک برازش بسیار خوب را نشان می‌دهد (شوماخر، ۱۳۸۸: ۱۲۹).

^۲ این شاخص نیز برازش الگوی موجود را با الگوی صفر مقایسه می‌کند. مقدار آن از حداقل صفر (فقدان برازش) تا حداکثر یک (برازش کامل) تغییر می‌کند.

^۳ این شاخص، نیکویی برازش بر اساس نسبت مجموع مربعات تفاوت‌های میان ماتریس‌های مشاهده شده و بازتولید شده برای واریانس‌های مشاهده شده (شوماخر، ۱۳۸۸: ۱۲۹) و بین صفر و یک است.

می‌کنند؛ با توجه به میزان معناداری حاصل برای الگو که کمتر از ۰/۰۵ است، الگو معنادار است و فرضیه پژوهش اثبات می‌شود. در بین شاخص‌های کیفیت زندگی، عدالت اقتصادی بیشترین تأثیر را بر تغییرات کیفیت مسکن روستاها داشته است.

در پژوهش‌های گذشته درباره کیفیت مسکن فقط به تحلیل کیفیت مسکن و بیان شاخص‌ها و معیارهای آن پرداخته شده و اثر موضوعی ویژه مانند کیفیت زندگی بر آن سنجیده نشده است؛ با وجود این، پژوهش‌های بیشتری در زمینه کیفیت زندگی نسبت به موضوع کیفیت مسکن انجام شده است. بررسی کیفیت زندگی در پژوهش حاضر با پژوهش‌های رکن‌الدین افتخاری و همکاران در سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ مشابه است و در هر دو پژوهش، کیفیت زندگی بررسی شده است، هرچند در پژوهش حاضر، علاوه بر بررسی کیفیت زندگی در مناطق روستایی، اثر این عامل بر کیفیت مسکن نیز بررسی و اثر هر یک از شاخص‌های کیفیت زندگی بر کیفیت مسکن سنجیده شده است. با توجه به تحلیل‌های انجام‌شده، عامل اقتصادی بیشترین اثر را بر کیفیت مسکن دارد و از این رو، به توجه ویژه نیاز دارد.

با توجه به مطالب گفته‌شده، پیشنهادهایی ارائه می‌شوند:

- ۱- ایجاد زمینه‌های لازم برای ارتقای کیفیت زندگی روستاییان از جمله فراهم کردن زمینه اشتغال و توسعه اقتصادی همراه با افزایش و بهبود زیرساخت‌های ارتباطی و خدماتی؛
- ۲- با توجه به گردشگرپذیر بودن روستاها پیشنهاد می‌شود دهیاری‌ها با تهیه بروشور و بنر برای کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی فرهنگ‌سازی کنند.
- ۳- با توجه به پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه آثار گردشگری بر ارتقای کیفیت زندگی و با توجه به گردشگرپذیر بودن منطقه مطالعه‌شده پیشنهاد می‌شود شرایط لازم برای بهبود و توسعه گردشگری فراهم شود. زیرا توسعه گردشگری سبب بهبود کیفیت زندگی در منطقه خواهد شد و آثار مثبتی بر کیفیت زندگی خواهد داشت.

منابع

- ۱- ارجمندنیا، اصغر (۱۳۷۰)، جمعیت و مسکن، محیط‌شناسی، دوره ۱۶ شماره ۱۶، صص ۲۵-۳۸.
- ۲- افراخته، حسن، هواسی، نبی (۱۳۹۰)، تحلیلی بر نقش وام مسکن در توسعه روستایی، مطالعه موردی دهستان سید ابراهیم دهلران، انجمن جغرافیای ایران، سال ۹، شماره ۳، صص ۵۵-۷۶.
- ۳- اکبری‌ان رونی‌زی، سعیدرضا، خراسانی، محمدمین، امام‌قلی، لقمان (۱۳۹۲)، تحلیل تطبیقی نقش گردشگری مذهبی و طبیعت‌گردی در بهبود کیفیت زندگی ساکنان روستایی (مطالعه موردی: روستاهای امام‌زاده داوود و رندان شهرستان تهران)، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال ۲، شماره ۱، صص ۱۴۵-۱۵۷.
- ۴- بهرامی، رحمت‌الله (۱۳۸۹)، تحلیلی بر وضعیت مسکن روستایی استان کرمانشاه و رهیافت‌هایی برای مقاوم‌سازی، جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۱، شماره ۲، صص ۶۳-۷۶.

- ۵- پورطاهری، مهدی، رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، حسینی، نعمت‌الله (۱۳۹۰)، نقش میراث فرهنگی در کیفیت زندگی ساکنان روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان لامرد)، فضای جغرافیایی، سال ۱۱، شماره ۳۳، صص ۸۳-۱۰۰.
- ۶- تختی، بیتا، دهقانی، مرجان (۱۳۸۸)، بررسی وضعیت کیفی مسکن روستایی بر اساس نوع مصالح مصرفی در استان سیستان و بلوچستان، اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا، آبان‌ماه ۱۳۸۹، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.
- ۷- حاتمی‌نژاد، حسین، منوچهری میان‌دوآب، ایوب، فرجی ملائی، امین، فرهادی، صامت (۱۳۸۵)، تحلیل کیفیت زندگی روستاهای ادغام‌شده در شهر (مطالعه موردی: شهر میان‌دوآب)، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، سال ۸، شماره ۱۶، صص ۲۴۰-۲۱۹.
- ۸- حبیبی، سیدمحسن، اهری، زهرا (۱۳۸۳)، گزارش طرح مطالعاتی (بررسی ابعاد کیفی مسکن در ایران)، وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.
- ۹- حسینی ابری، سیدحسین (۱۳۸۰)، مدخلی بر جغرافیای روستایی ایران، انتشارات دانشگاه اصفهان، اصفهان.
- ۱۰- دیوسالار، اسدالله، نقوی، محمدرضا، پایدار، ابوذر (۱۳۹۱)، سنجش کیفیت زندگی روستایی از بعد اجتماعی با بهره‌گیری و مقایسه از مدل‌های تشابه به حل ایده‌آل (Topsis) و تکنیک بردار ویژه (TEV) (مطالعه موردی: دهستان میانکاله بهشهر)، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال ۴، شماره ۴، صص ۶۶-۵۱.
- ۱۱- رضوانی، محمدرضا، منصوریان، حسین، احمدی، فاطمه (۱۳۸۹)، ارتقای روستا به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی (مطالعه موردی: شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان لرستان و کردستان)، پژوهش‌های روستایی، دوره ۱، شماره ۱، صص ۶۵-۳۳.
- ۱۲- رضوانی، محمدرضا، بدری، سیدعلی، سپهوند، فرخنده، اکبریان رونیزی، سعیدرضا (۱۳۹۱)، گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر بهبود کیفیت زندگی ساکنان روستایی (مطالعه موردی: بخش رودبار قصران، شهرستان شمیرانات)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال ۴، شماره ۱۳، صص ۴۰-۲۳.
- ۱۳- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، فتاحی، احدالله، حاجی‌پور، مجتبی (۱۳۸۹)، ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دلفان)، پژوهش‌های روستایی، سال ۱، شماره ۱، صص ۶۵-۳۳.
- ۱۴- زنجانی، حبیب‌الله (۱۳۷۱)، جمعیت و توسعه، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران.
- ۱۵- صیدایی، سیداسکندر، کیانی سلمی، صدیقه، سلطانی، زهرا (۱۳۸۹)، تحلیل فضایی وضعیت مسکن روستایی در استان کهگیلویه و بویراحمد، پژوهش‌های روستایی، سال ۱، شماره ۲، صص ۷۲-۴۹.

- ۱۶- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، فتاحی، احدالله، حاجی‌پور، مجتبی (۱۳۹۰)، ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان دلفان)، پژوهش‌های روستایی، سال ۲، شماره ۲، صص ۶۹-۹۴.
- ۱۷- عنبری، موسی (۱۳۸۹)، بررسی تحولات کیفیت زندگی در ایران (۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵)، توسعه روستایی، سال ۱، شماره ۲، صص ۱۴۹-۱۸۱.
- ۱۸- غفاری، غلامرضا، میرزایی، حسین، کریمی، علیرضا (۱۳۹۰)، بررسی رابطه بین صنعت و کیفیت زندگی (مقایسه موردی: مناطق روستایی شهرستان قروه)، توسعه روستایی، سال ۳، شماره ۴، صص ۱۸۰-۲۰۰.
- ۱۹- فقهی فرهمند، ناصر (۱۳۸۸)، اولویت‌های اقتصادی و اجتماعی عوامل کلیدی کیفی مسکن، دانش و توسعه، سال ۱۶، شماره ۲۶، صص ۱۷۰-۱۸۹.
- ۲۰- قدمی، مصطفی، علیقلی‌زاده فیروزجایی، ناصر، رمضان‌زاده لسبویی، مهدی (۱۳۸۹)، بررسی نقش گردشگری در تغییرات کیفیت زندگی مقصد، مطالعات اجتماعی ایران، سال ۴، شماره ۳، صص ۱۵۲-۱۸۳.
- ۲۱- قرنچیک، عبدالمجید (۱۳۸۹)، سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی با رویکرد کیفی (نمونه موردی: دهستان جعفر بای جنوبی شهرستان ترکمن)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، رضوانی، محمدرضا، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
- ۲۲- قنبری، نوذر، رمضان‌زاده لسبویی، معصوم‌پور سماکوش، جعفر (۱۳۹۰)، نگرش ساکنین از ابعاد مسکن روستایی مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان کرمانشاه، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال ۳، شماره ۳، صص ۱۰۵-۱۲.
- ۲۳- گودرزی، سعید (۱۳۸۸)، کاربرد آمار در علوم اجتماعی همراه با دستورات SPSS و نحوه تفسیر خروجی‌ها، انتشارات جامعه‌شناسان، تهران.
- ۲۴- لطفی، حیدر، احمدی، علی، حسین‌زاده فرجود، داوود (۱۳۸۸)، شاخص‌ها و مؤلفه‌های ضروری در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مسکن روستایی در ایران، آمایش، سال ۲، شماره ۷، صص ۸۹-۱۰۹.
- ۲۵- محمدی یگانه، بهروز، چراغی، مهدی، ولائی، محمد (۱۳۹۲)، نقش گردشگری مذهبی در توسعه روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی، سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: روستای قپچاق شهرستان میاندوآب)، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال ۱۳، شماره ۳۰، صص ۷-۲۵.
- ۲۶- مختاری، مرضیه، نظری، جواد (۱۳۸۹)، جامعه‌شناسی کیفیت زندگی، چاپ اول، انتشارات آذرخش، تهران.
- ۲۷- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان بینالود، مرکز آمار ایران، تهران.
- ۲۸- ملکی، سعید (۱۳۹۰)، بررسی وضعیت شاخص‌های اجتماعی مسکن در مناطق روستایی شهرستان اهواز، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۹، صص ۳۲-۴۹.

- ۲۹- نیک‌سیرت، مسعود (۱۳۹۱)، تأثیر احساس خطر شغلی بر بهره‌وری و کیفیت زندگی کاری کشاورزان روستایی (مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان بهاباد)، پژوهش‌های روستایی، سال ۴، شماره ۱، صص ۲۴۸-۲۱۹.
- ۳۰- یدقار، علی، پورروحانی، ماجده (۱۳۹۱)، معیارهای ارزیابی کیفیت فضاها و سکونتگاه‌های روستایی، مسکن و محیط روستا، دوره ۳۱، شماره ۱۳۹، صص ۶۶-۵۱.
- 31- Alnsour, J., Meaton, J. (2014), **Housing conditions in Palestinian refugee camps, Jordan**, Cities journal, Vol. 36, pp. 202-226.
- 32- Epley, D., Menon, M. (2007), **A method of Assembling cross-sectional Indicators in to community Quality of life**, Soc Indic Res, 88, pp. 281-296.
- 33- Hayati, D., Karami, E. (2005), **Typology of causes of poverty: The perception of Iranian farmers**, Journal of Economic Psychology, No. 26, pp. 884-901.
- 34- Keles, R. (2012), **The Quality of Life and the Environment**, Social and Behavioral Sciences, Vol. 35, pp. 15-26.
- 35- Nillson, J. (2006), **Social Capital and Quality of life in the old Age**, Journal of Aging and Health, Vol. 18, pp. 419-434.
- 36- Schumacker. R. E., Iomax, R. G. (2011), **Abeginners guideto structural equation modeling**, London, Lawrence Eelbaum Associates, Vol. 18, pp. 694-701.